

KÜLTÜREL MİRAS VE YEREL KALKINMA*

M. Kemal ÖKTEM** - Gül Kalyoncu***

Öz

Farklı disiplinler, kültürel miras kavramının korunma ihtiyacıyla ortaya çıktığı, geçmişten miras alındığı ve geleceğe taşınmak istenen değerler olduğu konusunda genel olarak uzlaşmaktadır. Kültürel miras ne zaman ve hangi amaçlarla uluslararası kuruluş ve sözleşmelerin gündemine gelmiştir? Kültürel mirasın tanıtılması, korunması ve geliştirilmesi gerektiği hangi eksenlerde ve nasıl bir bilinçle ele alınmıştır? Bu çalışmada kültürel mirasın ekonomiye katkıda bulunabilecek bir parametre olarak düşünülüp düşünilemeyeceği, kültürel mirasın doğasıyla bu yaklaşımın uyumu ve bu iki anlayışın birlikte ele alınması durumunda sürdürülebilirliği farklı perspektiflerden ele alınmıştır. Bu bağlamda, kültürel mirasın kentler aracılığıyla günümüze taşındığı ve yaşam tarzı veya ortak değerler seti olarak kültürle olan ilişkisi tartışılmıştır. Kültürel mirasın toplumları kalkınma hedeflerine nasıl ulaştıracağı ve ekonomik kalkınma üzerindeki potansiyel olumlu etkisi araştırılmıştır. Kültürel mirasın kendiliğinden kalkınmaya olumlu katkısı olduğunu öngören geleneksel varsayımın ötesine geçilerek hangi parametrelerin bu süreçte katkıda bulunabileceği araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kültürel Miras, Yerel Kalkınma, Kültürel Bellek, Kent, Kültür, Ekonomi

CULTURAL HERITAGE AND LOCAL DEVELOPMENT

* M.K. Öktem ve G. Kalyoncu tarafından Hacettepe Üniversitesi Tarihi ve Kültürel Mirası Araştırma Merkezince düzenlenen Kültürel Bellek Sempozyumunda (11-13 Kasım 2019) sunulan "Kültürel Miras ve Yerel Kalkınma" isimli sözlü sunumdan uyarlanarak hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara/Türkiye.
kemalok@hacettepe.edu.tr
ORCID: 0000-002-2040-425X

*** Öğr. Gör., Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Elemanı, Ankara/Türkiye.
gulka@hacettepe.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0064-3669

Makalenin Gönderilme Tarihi: 17.02.2020

Makalenin Kabul Tarihi: 15.03.2020

Makalenin Yayınlanma Tarihi: 26.03.2020

Makalenin Türü: Araştırma

Abstract

It is possible to talk about a general consensus that different disciplines, the concept of cultural heritage emerge with the need to be protected, are inherited from the past and are values that are desired to move into the future. When and for what purposes did cultural heritage come to the agenda of international organizations and conventions? In which axis and with what awareness, the heritage should be promoted, protected and developed. Whether to consider cultural heritage as a parameter that can contribute to the economy or not, the harmony between the nature of the heritage and whether the set concepts can be sustainable together or not, are discussed in this study from different perspectives. In this context, the relationship of cultural heritage to the present day through cities and its relation with culture as a lifestyle or common values are discussed in this study. How cultural heritage will lead societies to their development goals and potential positive effects on economic development have been investigated. Which parameters can contribute to this process by going beyond the assumption that the traditional understanding of cultural heritage can contribute to spontaneous development is discussed.

Keywords

Cultural Heritage, Local Development, Cultural Memory, City, Culture, Economy

GİRİŞ

Bir bölgede var olan somut ve ortak her türlü değerın ekonomik kalkınma üzerinde etkisi kültür yönetimi ve kültür ekonomisi kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Kültürel mirasın, ekonomik kalkınma üzerinde etkisinin hangi kanallarla sağlandığı ve daha başka hangi kanallarla geliştirilebileceği konusunda çalışmalar yürütölmektedir. Farklı disiplinlerle farklı bağlamlarda ilişkisi bulunan kültürel mirasın ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi ve kültürel mirasın ticarileştirilmesi, standartlaştırılması, tüketim araçlarına dönüştürölmesi bu çalışmada ele alınmıştır (Özdemir, 2009: 73). Kültürel miras ve yerel kalkınma arasındaki etkileşimi; mirasın korunması, tanıtılması ve bu işlemlerden gelir elde edilmesi amaçlı kamuoyu farkındalığını artırma çalışmaları, kalkınma planları ile yıllık programlar arttırmıştır.

Kültürel miras en basit tanımla, "bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey" anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2014). Bir diğer tanımla miras, bir nesilden diğerine bırakılan, önceki nesil için değerli, doğal veya kültürel değerlerden oluşmaktadır. Kültürel miras; "geçmişten miras alınan ve farklı nedenlerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak var olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünü olarak" tanımlanabilir (Kültür ve Turizm Bakanlığı), (Çapar ve Yenipınar, 2016:103). Bir kuşaktan diğer kuşağa insanlığın birikimi ise kentler aracılığıyla taşınmış, kentlerin içinde taşıdığı kültür birikimi ile uygarlığın doğuşu ve medeniyet arasında paralellik sağladığı kabul edilmiştir (Koyuncu, 2016: 26). Bu nedenle çalışmada ayrıca kent, kültür ve kültürel miras ilişkisi yerel kalkınma ekseninde ele alınmış; kültürel mirasın, kent ve kültür ekseninde yerel kalkınma üzerindeki rolü ve karşılıklı ilişkisi incelenmiştir.

KENT VE KÜLTÜR

Kent kavramıyla ilgili olarak mimarlıktan sosyolojiye çeşitli perspektiflerden tanımlar geliştirilmiştir. Kent kavramı üzerinde çalışan yazarlar kenti dinamik bir organizma, bir aşama, bir deneyim alanı, hem rasyonel hem gayrı resmi (*informel*) hem de kısıtlayıcı ve özgürleştirici bir varlık olarak araştırmıştır. Chicago Okulu temsilcileri, sonrasında Marksist yaklaşımın temsil edildiği Frankfurt Okulu araştırmacıları "Kent nedir" sorusuna kesin bir yanıt vermemiş, sorunun sunduğu olasılıkları tartışmaya açmıştır (Miles, vd., 2004: 21).

Ruşen Keleş'in, kamu yönetimi vizyonundan kent, kentleşme ve sürdürülebilir kentleşmeyle ilgili ABD'de 4. *Uluslararası Bina Sempozyumu*'nda yaptığı, "Sürdürülemez Koşullarda Sürdürülebilir Kentsel Gelişimin Sürdürülebilirliği" ("*Sustainability of Sustainable Urban Development under Unsustai-*

nable Conditions”, 4th International Buildings Symposium, 18-20 July 2019) başlıklı konuşmasında da belirttiği gibi, kültürel mirası “sürdürülebilir kalkınma” bağlamında düşünmek yerinde olacaktır. Sürdürülebilir kentleşme için “su, hava ve toprak gibi kıt kaynakların kullanımında ekonomik verimliliği maksimize ederken; doğal kaynak stoklarını en azından korumak ve artırmak, gelişim maliyet ve faydalarında toplumsal hakkaniyeti gözetmek, gelecekteki gelişim seçeneklerini engellemekten kaçınmak” gerekmektedir.

Kültür kavramının ise “Kent nedir” sorusundan daha fazla ele alındığı görülmektedir. R. Williams’a (1995) göre kültür, çeşitli Avrupa dillerinde karmaşık tarihsel gelişimi nedeniyle İngiliz dilinde en karmaşık iki ya da üç kelimeden biridir. *Oxford İngilizce Sözlük*¹ kelimenin uzun tarihinden yola çıkarak çeşitli anlamlar verir. Tapınma ile başlayan bu anlam, sonrasında toprağın işlenmesi, tarım ve laboratuvarında mikroskobik organizmaların büyümesi şeklinde devam eder (Öktem ve Kalyoncu, 2019). Ancak bundan sonra kültür, zihnin eğitim yoluyla ilerleme göstermesi ve örf ve üslubun düzeltilmesiyle daha modern bir anlama taşınmıştır. Kelimenin kökenine bakıldığında –Latin dilinde “cultura” şeklinde- yukarıda sayılan tüm tanımlara uygun anlamlar içerdiği ve metaforik (değişmeceli) olarak crps /mısırın büyümesi ile eğitimde bilincin gelişmesi gibi ilişkilendirildiği görülmektedir. Fakat burada sayılan anlamlardan hiçbiri 21. yüzyılda kent kültürüne dair yapılan tartışmalarda ihtiyaç duyulan anlamı vermemektedir. Sözlükler, kültüre dair hiçbir tanıma ayrıcalık tanıyarak belli bir anlama işaret etmezler (Miles, vd., 2004: 71). Türk Dil Kurumu kültür kelimesini “tarım”dan “bireyin kazandığı bilgi”ye kadar geniş bir aralıkta ele almıştır. Kültür kelimesine ilişkin farklı kaynakların açıklamalarına bakıldığında kolektiflik paydasında buluşulduğu görülmektedir (Öktem ve Kalyoncu, 2019). Özetle Williams’ın ifade ettiği gibi, kültür kavramı *yaşam tarzı* veya *ortak değerler seti* olarak ifade edilebilir.

KÜLTÜREL MİRAS VE KALKINMA

Kültürel mirasın koruma ihtiyacından doğduğu ve yapının ya da nesnenin işlevsel olarak kullanım süresini uzatma isteğiyle ilişkisi olduğu ifade edilmektedir (Kaderli, 2014: 30). Antik dönemden itibaren başta tapınak olmak üzere, yapılar ve sanat eserleri koruma amaçlı ele alınmıştır fakat başta ekonomik buhranlar gibi koşullar sanat eseri ve anıtlara verilen önemi etkilemiştir (Kaderli, 2014: 32).

¹ The Shorter Oxford English Dictionary (2 volumes, 1983 edition, Oxford, Oxford University Press.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri 1940'larda barışın kalıcı etkilerinin yerleşmesi amacıyla öncelikle eğitim ekseninde yollar aramıştır. Bu amaçtan yola çıkarak *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu*'nu ve Kasım 1946'da UNESCO Kuruluş Sözleşmesi imzalanmıştır (<http://www.unesco.org.tr/Pages/99/2>). UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) tarafından imzalanan UNESCO Sözleşmesi Türkiye'de 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onanmıştır. Ülkemizde kültürel mirası oluşturan değerlerin geliştirilmesi, tanıtılması ve korunması fonksiyonları Kültür ve Turizm Bakanlığının sorumluluğunda yürütülmektedir (<https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-amaci-ve-gorevleri.html>). Yine Kültür Bakanlığının organizasyon yapısı içinde "Kültür ve Turizm Bakanlığı İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" hazırlanmıştır. İllerde kültür ve turizm bilincinin geliştirilmesi, kalkınma planları ve yıllık programların dikkate alınarak turizm imkânlarının değerlendirilmesi il müdürlüklerinin sorumluluk alanlarında sayılmıştır (<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14653/kultur-ve-turizm-bakanligi-il-kultur-ve-turizm-mudurluk-.html>).

UNESCO'nun dışında farklı uluslararası kuruluşlar eliyle de kültürel mirasın tanımı ve kapsamı üzerinde çalışılmıştır. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites) olarak dilimize çevrilen ICOMOS, 1965 yılında *Varşova*'da kurulmuştur. Bu kuruluşun başlıca amacı; tarihi anıtlarla sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve siyasetler geliştirmek ve her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmek şeklinde ifade edilmiştir. ICOMOS'a göre; kültürel miras, "bir topluluk tarafından geliştirilen ve gelenekler, uygulamalar, yerler, nesnelere, sanatsal ifadeler ve değerler dâhil olmak üzere nesilden nesile aktarılan yaşam biçimlerinin bir ifadesi"dir. Kültürel mirasın kapsamı farklı şekillerde ele alınmakla birlikte ICOMOS, mirasın korunması ve yönetilmesi fonksiyonlarını üstlenmesindeki temel amacın bu mirasın ev sahipleri ve ziyaretçiler için fiziksel ve entelektüel olarak erişilebilir olmasını sağlamak şeklinde özetlemiştir. İngiliz araştırmacı Thurley'e (2005) göre ise bir döngü içinde kültürel miras korunmaktadır. İnsanların mirası anlamalarıyla mirasa değer verecekleri, korudukça, önem verdikçe sahip olduklarından keyif alacakları dolayısıyla anlamak için merak, arzu duyacakları bir döngüyü işaret etmektedir (Öktem ve Kalyoncu, 2019).

Dünyada doğal ve kültürel mirasın korunması çabası ve gündemi 1970'li yıllardan itibaren değişmeye başlamıştır. "Kaynakların sınırsız olmadığı" düşüncesiyle tahrip olan çevrenin iyileştirilmesi hedeflenmiş, "tüm kaynakların ekonomik gelişme için sonuna kadar kullanılması" fikri değiş-

meye başlamıştır (Özgünel, 2017: 20). Birleşmiş Milletler, UNESCO ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar ve çok sayıda konferans ve bildiri ile kültürel mirasın evrensel olduğu anlayışından yola çıkarak ülkeler farklı düzeylerde uluslararası işbirliği geliştirme amaçlı bir araya gelmişlerdir (Uslu ve Kiper, 2006: 306). *Brundtland Raporu* bu kapsamda ortaya çıkan anlayışlardan biri olarak sunulabilir. “Gelecek kuşaklar” fikrinin ortaya atılması bakımından önemli olan bu raporda sürdürülebilir kalkınma modeli “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeksizin günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan bir model” olarak tanımlanır. Bunun yanı sıra, *Birleşmiş Milletler 2015 Kalkınma Hedefleri* içinde kültür kavramı temel gündem maddelerinden birini oluşturmamıştır. *2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine* gelindiğinde yerellik ve evrensellik değerleri hedefler arasında yer almıştır. (Özünel, 2017: 19) Bu hedeflerde farklı maddelerde kültür kavramı ele alınmıştır. 11. Maddede yer alan “sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları” hedefleri kültürel miras ve kalkınma stratejileri kavramlarını yan yana getirmiştir. Burada geçen ikinci kültür ifadesi ise “Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı sağlamak, tam ve üretici istihdamı ve insan onuruna yakışır işleri sağlamak” şeklinde 8. hedefte yer almaktadır. Bu hedefin 9. bendinde “2030 yılına kadar iş imkânları yaratan yerel kültür ve ürünlerini ve sürdürülebilir turizmi teşvik edecek politikaların üretilmesi ve uygulanmasından” söz edilmektedir (Öktem ve Kalyoncu, 2019). Burada yerel kültürün yozlaşmadan, yerel değerlerden uzaklaşmadan kalkınmaya katkıda bulunması bir hedef olarak ifade edilmiştir. Sürdürülebilir şehirler ve topluluklarla ilgili olan 11. hedefin kent ve kültür arasındaki ilişkiyi somut olmayan kültürel mirasın kent ortamında sürdürülebilirliğinin zorunluluğunu vurgulaması, çok önemlidir (Özünel, 2017: 18).

Kültürel mirasın toplumları kalkınma hedeflerine nasıl ulaştıracağı ve ekonomik kalkınma üzerine potansiyel olumlu etkisi farklı disiplinlerde giderek daha fazla dikkat çekmekle birlikte uluslararası kuruluşların da farklı alanları tartışma konusu yaptığı görülmektedir. Kültürel mirasın bölgesel ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkisini inkâr etmek mümkün değildir, bununla birlikte başka hangi kanallarda bu çabasının desteklenmesi gerektiği önemli bir alan olarak vurgulanmaktadır.

Kültürel miras, yaratıcılık ve ekonomik kalkınma konulu kitabında Cerisola (2019), kültürel mirasın korunmasından öte, yaratıcılığa ve kalkınmaya katkısını değerlendirmektedir. Kültür, tarih, din ve kimliğin herhangi bir bölgenin potansiyel olarak kalkınmasında önemi genel olarak kabul edilmektedir. Geleneksel anlayışın varsayımına göre, kültürel miras, kendiliğinden kalkınmaya katkıda bulunabilir. Bu kendiliğinden katkının sürdürü-

lebilirliği ise bir başka tartışma alanıdır. Söz konusu kitapta yazar, yaratıcılık boyutunu sunmakta, kültürel mirasın yaratıcılıkla yerel kalkınmayı sağlayabileceğini vurgulamaktadır. Cerisola'ya (2019) göre kültürel miras "somut ve ortak kabul edilen değerleri", yaratıcılık ise "farklı türlerden gelen yetenek temelli kavrayışı" ifade etmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak yaratıcılık "bilimsel, sanatsal, ekonomik yaratıcılık" şeklinde üç kategoride ele alınmıştır (Öktem ve Kalyoncu, 2019). Kültürel mirasın özellikle estetik ve duygusal değerleri ile yerel yaratıcılığa ilham vermesinin altı çizilmiş, kültürün yaratıcılığa ve yerel kalkınmaya etkisi olabileceği ele alınmıştır. Kültürel mirasın kalkınmaya doğrudan potansiyel etkileri olabileceği gibi dolaylı etkileri de olabilir, eserde bu boyutlar ölçülmeye çalışılmaktadır.

Kültürel miras kavramının farklı disiplinlerde ekonomik bir varlık olarak gittikçe daha fazla düşünülmesi, bu kavramın ekonomik kalkınma üzerinde etkisi hakkında olumlu beklenti doğurmuştur. Kültürel mirasa ilişkin genel olarak iki değerden bahsedilmektedir. Bunlardan biri piyasa değeridir ve bu değer kültürel mirastan elde edilebilecek maddi geliri işaret eder. Müzeler giriş için ödenen bilet ücreti bu değere örnek verilebilir. Ankara özelinde Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin bilet ücretinden elde edilen yıllık gelir, bu gelirin kentin müze gelirlerinden elde edilen gelir içindeki payı, yıllara göre gelirin durumu gibi incelemeler bu kapsamdadır. Somut olmayan kültürel mirası içeren dini, tarihi, sosyal, estetik, duygusal ve kimlik ifade eden değerler ise piyasa dışı değer olarak kabul edilmektedir. Cerisola (2019), bu yaklaşımların dışında az sayıda çalışmanın, kültürel mirasın ekonomik performans üzerindeki doğrudan etkisine baktığını söylemektedir.

Kültürel mirası koruma gerekliliği ve önemini "saf bir kamu yararı" ile açıklamak Moore'e göre düşük seviyede rekabete sebep olmaktadır. (Moore, 1995). Kültürel mirasın elde tutulması ve katkısı, *memnuniyet ve içsel özel yararları ek olarak (empati) kapasitesi, toplumsal sermayenin gelişimi ve ekonomik kalkınmacı araçsal kamu yararı* gibi yansımalarıdır. Farklı etkileşenler için mirasın değeri, toplumsal-kültürel değerler ile ekonomik değerler ayrımı sistematiğini getirmektedir (Mason'dan aktaran Cerisola, 2018: 40)

SONUÇ

Tarihsel olmaktan çok, önemli bir konuyla ilintili bir kavram olarak miras, kültürel/simgesel değer türüne işaret etmektedir. *Toplumsal değer, bütünlük, kimlik ve aidiyet duygusu da, toplumsal yakınlık, belirli bir mirasın ve çevresel özelliğin, yerel gelenek ve kültür ile onur duyulması* açısından ele alınabileceği düşünülmelidir. Kültürel mirasın, bu bakımdan *toplumsal değeri ve toplumsal inşa süreci ile ilgisi* de ayrıca düşünülmesi gereken konulardır. Farklı uzman-

lık alanlarından kültürel miras kavramına bakıldığında, mirasın ekonomiye katkıda bulunabilecek bir parametre olarak ele alınmasının kavramın doğasına ve sürdürülebilirliğine aykırı olacağı fikrinin hâkim olduğu görülmektedir. Kültürel miras ve ekonomi kavramları aynı cümlede yan yana getirildiğinde endüstrileşen, ticari bir meta haline getirilen mirasın tüketilmesi ve yok olması gibi olasılıklar da tartışılmaktadır. Diğer taraftan kültürel miras yönetiminde, yerinde koruma, mirası gündelik yaşamın bir parçası olarak kabul etme, yerelliği ön planda tutarak ekonomik boyutu hedefleme öncelikli kabul edilmektedir. Kültürel mirasın yozlaşmadan ekonomiye katkısı ancak kalıcı, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayla mümkündür.

KAYNAKÇA

- Cerisola, Silvia, "A new perspective on the cultural heritage–development nexus: the role of creativity", *Journal of Cultural Economics*, 43, 2018, ss.21-56. tarih: 27.07.2018, <https://doi.org/10.1007/s10824-018-9328-2>.
- Cerisola, Silvia, *Cultural Heritage, Creativity and Economic Development*, Glos, UK: Edward Elgar Publishing Ltd., 2019.
- Çapar, Gizem ve Yenipınar Uysal, "Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynağı Olarak Yöresel Yiyeceklerin Turizm Endüstrisinde Kullanılması". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4 Special Issue, 2016, ss. 100-116, <https://doi.org/10.21325/jotags.2016.25>.
- Çırak, Ayşegül Altınörs, "Korumanın Toplumsal ve Kültürel Boyutu Neden Önemli? Biz Nasıl Bakıyoruz?", *Planlama*, 48, 2010, ss.29-39.
- Kaderli, Leyla, "Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi", *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Ervanteri Dergisi TÜBA-KED*, 12, 2014, ss. 29-41.
- Keleş, Ruşen, "Sürdürülemez Koşullarda Sürdürülebilir Kentsel Gelişimin Sürdürülebilirliği" 4. Uluslararası Bina Sempozyumu ("Sustainability of Sustainable Urban Development under Unsustainable Conditions", 4th International Buildings Symposium, 18-20 July 2019, Crown Plaza Hotel, Dallas, Texas, USA), 2019.
- Miles, Malcom, Tim Hall, Iain Borden (ed.), *The City Culture Readers*, New York, Routledge, 2019.
- Simmel, George, "The Metropolis and Mental Life". İçinde M. Miles, T. Hall, I. Borden, (ed.). *The City Culture Readers*. New York: Routledge, 2019, ss.12-20.
- Özünel, Ölçer, Evrim, "İnsanlar, Gezegen ve Refah İçin Bir Eylem Planı: Somut Olmayan Kültürel Miras ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Eleştirel Yaklaşım". *Milli Folklor Dergisi*, 116, 2019, ss. 18-32.
- Oğuz, Ö., M., "Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras", *Milli Folklor Dergisi*, 100, 2013, ss. 5-13.
- Öktem, M. Kemal ve Kalyoncu, Gül, "Kültürel Miras ve Yerel Kalkınma", *Kültürel Bellek Sempozyumu*, Hacettepe Üniversitesi Tarihi ve Kültürel Mirası Araştırma Merkezi, 11-13 Kasım 2019, Ankara.
- Özdemir, Nebi, "Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi", *Milli Folklor Dergisi*, 84, 2009, ss. 73-86.
- Uslu, Aysel ve Kiper, T., "Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı". *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3, 2006, ss. 305-314.
- Williams, Raymond, *The Sociology of Culture*, The University of Chicago Press, 1995.
- Türk Dil Kurumu, (<https://sozluk.gov.tr=kelime>), tarih: 13.10.2019, www.tdk.gov.tr
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (<https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-amaci-ve-gorevleri.html>), tarih: 28.09.2019, www.ktb.gov.tr

- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites) ICOMOS, (<https://www.icomos.org/en/about-icomos/mission-and-vision/mission-and-vision>), tarih: 10.10.2019, www.icomos.org
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) UNESCO, (<http://www.unesco.org.tr/Pages/99/2>) tarih: 12.10.2019, <https://en.unesco.org>